

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є розробка стратегії розвитку торговельної мережі за результатами проведеної оцінки динаміки її розвитку.

Список літератури

1. Ананьєв, О. М. Особливості динаміки розвитку торговельних підприємств системи споживчої кооперації України в транзитивний період [Текст] / О. М. Ананьєв, О. І. Белей // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : ЛКА, 2009. – Вип. 10. – С. 93 – 98.

2. Асаулук, С. Л. Сутність і методика економічної оцінки розвитку підприємств роздрібної торгівлі [Текст] / С. Л. Асаулук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19. – С. 107–113.

3. Пікуш, Т. А. Критерії та показники оцінки розвитку торговельної мережі [Електронний ресурс] / Т. А. Пікуш // Альянс наук: вчений вченому : ІІ наук.-практ. конф., 3-7 жовтня 2005 р. : [матеріали]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/Okt/11_Pikus.htm.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.

© С.О. Зубков, А.О. Колесник, І.П. Попова, 2010.

УДК 334.012.64:658.15

А.С. Кліш, асп.

КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Систематизовано основні підходи та критерії до визначення малих підприємств, досліджено особливості критеріального визначення малих підприємств у торгівлі у різних країнах світу.

Систематизированы основные подходы и критерии к определению малых предприятий, исследованы особенности критериального определения малых предприятий в торговле в разных странах мира.

The basic approaches and criteria of small enterprises determination are systematized, the features of criterion of small enterprises determination in trade in the different countries of the world are researched.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Малий бізнес є пріоритетом розвитку будь-якої держави з перехідною економікою, як найбільш динамічний елемент структури народного господарства, що оперативно реагує на зміни кон'юнктури ринку і надає ринковій економіці необхідної гнучкості. Підвищення конкурентоспроможності української економіки безпосередньо пов'язане з ефективним функціонуванням малого бізнесу.

Світовий досвід і практика господарювання показують, що розвиток малого підприємництва в країнах, які пройшли етап реформування економічних систем, є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і як наслідок скорочення безробіття, розвитку конкуренції, активізації ін-

новаційних процесів, швидкого насичення ринку товарами та послугами. Отже, дослідження та вирішення проблем розвитку малих підприємств в Україні є актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати проведеного аналізу останніх досліджень стосовно критеріїв визначення малих підприємств свідчать, що вони спрямовані на дослідження загальних критеріїв визначення малих підприємств. Серед останніх досліджень і публікацій варто відзначити В.І. Ляшенко, Е.Г. Кошелева, А.Ф. Толмачева [1], Шпак В.І. [2], Дмитренко Н. [3]. Проте поза увагою дослідників залишаються галузеві особливості визначення малих підприємств, зокрема у торгівлі. Отже, більш глибокого вивчення потребують питання та проблеми дослідження критеріїв визначення малих підприємств торгівлі, як найбільш масової складової малого підприємництва в Україні.

Мета та завдання статті. Метою даної статті є виявлення основних підходів та критеріїв до визначення малих підприємств у торгівлі. Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання: систематизовано основні підходи до визначення малих підприємств, виокремлено найбільш поширені критерії визначення малих підприємств, досліджено особливості критеріального визначення малих підприємств у торгівлі у різних країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від розвитку малого бізнесу залежить створення конкурентоспроможного внутрішнього ринку товарів і послуг. Саме суб'єкти малого підприємництва, основним видом економічної діяльності яких є торгівля, забезпечують насичення споживчого ринку необхідними товарами, шляхом доведення їх від виробника до споживача. Підкреслюючи вагомість малого бізнесу в торгівлі, слід зазначити, що серед усіх видів економічної діяльності суб'єктів малого підприємництва за період 2006-2008 рр. в Україні у торгівлі працювало більше 51% зайнятих працівників, при цьому частка обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) за вказаний період серед усіх видів економічної діяльності складала більш ніж 62% [4]. У різних країнах світу з ринковою економікою частка обсягу від реалізації на малих підприємствах торгівлі складає більше 50%. Такі дані переконують, що торгівля є найбільш вагомим видом економічної діяльності серед суб'єктів малого підприємництва.

Аналіз економічної літератури засвідчує, що існує три основних підходи до визначення належності підприємства до категорії малого. Це – кількісний, якісний та комбінований підходи (таблиця). У межах кількісного підходу може застосовуватися один або декілька критеріїв одночасно.

За даними світового банку, в законотворчій практиці різних держав прийнято більше 50 критеріїв віднесення організації до малого бізнесу. Усе ж, можна виділити найбільш поширені кількісні критерії, до яких належать такі: чисельність персоналу підприємства (визначається відповідно до середньоспискової чисельності постійних співробітників, а також тих, що працюють за сумісництвом); розмір статут-

ного капіталу підприємства; фінансові показники підприємства (обсяг чистого прибутку, сукупного доходу, оборотності активів); вид діяльності.

Передусім, варто відмітити, що основна причина, за якою підприємці прагнуть потрапити в розряд малого бізнесу, – це спрощена схема оподаткування, тобто сплата єдиного податку.

Таблиця – Підходи та відповідні їм критерії визначення малих підприємств

Кількісний	Якісний	Комбінований
Кількість працівників	Висока організаційно-функціональна гнучкість	Відносно невелика частка ринку підприємства в ринковому просторі її сфери діяльності
Оборот (обсяг) продаж	Високий рівень конкуренції	Управління підприємством здійснюється його власником особисто
Величина активів	Простота організації на основі безцехової структури	Підприємство не є частиною великого підприємства
Кількість філій або підрозділів	Поєднання в одній особі кількох виробничо-управлінських функцій	Залежно від галузі застосовується норматив чисельності працюючих або річного обороту або кількості активів
Частка підприємства на ринку	Переважає орієнтація на місцеві джерела сировини і ринки збуту продукції	
Сукупний капітал підприємства	Обмеженість грошових і матеріальних ресурсів Потреба у розумній підтримці державою і великим бізнесом	

Результати вивчення літературних джерел свідчать, що у різних країнах світу віднесення підприємств до категорії малих у торгівлі у межах кількісного підходу може здійснюватися за галузевими або за загальними критеріями для підприємств усіх галузей.

У країнах СНД переважно використовується критерій за кількістю зайнятих. Так, у Російській Федерації використовується кількісний підхід за галузевою ознакою з використанням лише одного критерію – кількість зайнятих. Так, у оптовій торгівлі кількість зайнятих не повинна перевищувати 50 осіб, а у роздрібній – 30 [1]. Аналогічні вимоги щодо критеріїв визнання підприємства малим висувуються й у Білорусі [1]. У Вірменії цей критерій для роздрібною торгівлі складає до 15 осіб, а в Азербайджані – до 25 осіб. У Таджикистані у невиробничих галузях для малих підприємств кількість працюючих не повинна перевищувати 15 осіб. У Киргизстані щоб підприємство визнати ма-

лим у торгівлі необхідна кількість працюючих до 15 осіб та річний обсяг від реалізації до 500 тис. сомів. У Молдові до підприємств мікробізнесу відносять підприємства з кількістю зайнятих не більше 9 чоловік і обороту не більше 3 млн молдавських лей, а до підприємств малого бізнесу – із кількістю зайнятих від 10 до 50 чоловік і обороту не більше 10 млн молдавських лей [5]. У Казахстані до підприємств мікробізнесу відносять підприємства із кількістю зайнятих не більше 10 чоловік, а до підприємств малого бізнесу із кількістю зайнятих не більше 50 чоловік. При цьому для малого бізнесу загальна вартість активів на рік має не перевищувати 60 тис. мінімального розрахункового показника. Для малих підприємств Грузії встановлений єдиний критерій – кількість зайнятих не більше 20 чоловік при річному обороті до 500 тис. ларі [5].

Отже, для країн СНД під час визначення малих підприємств переважно використовується галузева ознака, а як кількісний критерій – чисельність працюючих.

У Японії застосовується два критерії: статутний капітал та кількість працюючих, де для підприємств оптової торгівлі статутний капітал не повинен перевищувати 0,03 млрд йен (230 тис. доларів США), а чисельність працюючих – 100 осіб, у роздрібній торгівлі відповідно 0,01 млрд йен (77 тис. доларів США) та 50 осіб [1].

У США застосовується галузева ознака, при цьому діють свої нормативи для підгалузей у межах кожної галузі. Так, оптова торгівля представлена одним сектором та трьома підсекторами, й у якості кількісної ознаки виступає кількість зайнятих, яка не повинна перевищувати 100 осіб. Роздрібна торгівля представлена двома секторами та дванадцятьма підсекторами. Головним критерієм віднесення підприємства до малого є обсяг виручки від продажів, нормативний розмір якого варіюється навіть у межах кожного підсектора від 7 млн. доларів США (для переважної кількості товарних спеціалізацій) до 29 млн. доларів США (для дилерів нових автомобілів). Для універмагів, універсамів, супермаркетів, гіпермаркетів та дискаунтерів критичним є обсяг продажів у розмірі 27 млн доларів США. Для підсектора немагазинної роздрібної торгівлі для торговців пінчим паливом та торговців скрап-леним газом на відміну від інших підсекторів застосовується критерій за чисельністю працюючих, кількість яких не повинна перевищувати 50 осіб [6].

У Канаді у невиробничій сфері, до якої належить і торгівля, кількість працюючих на малому підприємстві має не перевищувати 50 осіб.

У Європейському союзі вироблено загальні рекомендації щодо віднесення підприємств до категорії малих та середніх. Зокрема до категорії мікропідприємств належать підприємства із кількістю робітників до 10 осіб та річний обсяг реалізації або середній розмір активів не перевищує 2 млн євро, а до категорії малих – підприємства з чисельністю до 50 осіб з річним обсягом від реалізації або середнім розміром активів до 10 млн євро. [7] Проте більшість країн зі складу Європейського союзу мають власні критерії визначення малих підприємств. У Великобританії у виробничій сфері фірма офіційно вважається малою, якщо в ній зайнято до 200 осіб. У більшості інших секторів економіки основним критерієм визначення малого підприємництва є показник річного обороту, який не повинен перевищувати 250 тис. фунтів стерлінгів [8]. У Німеччині та Франції малим вважається підприємство з кількістю працюючих до 50 осіб. В Італії існує розподіл на мікропідприємства з кількістю працюючих до 20 осіб та малі підприємства з кількістю працюючих до 200 осіб [2]. У Польщі кількість зайнятих не повинна перевищувати 50 чоловік, а оборот не більше 7 млн. євро або баланс за попередній рік не більше 5 млн. євро. У Швеції до малих і середніх підприємств відносяться підприємства з чисельністю до 200 осіб. При цьому для класифікації малих і середніх підприємств використовуються наступні показники: стадії зростання (початкова, виживання, зростання); географічна сфера діяльності (локальні, регіональні, національні масштаби); галузева приналежність; специфічні характеристики власників і керівників (наприклад, жінки-підприємці, іноземці і так далі); типи проблем, характерних для підприємств (наприклад, управління якістю, фінансування. У Румунії до підприємств мікробізнесу відносять підприємства із кількістю зайнятих не більше 9 чоловік, а до підприємств малого бізнесу із кількістю зайнятих від 10 до 50 чоловік. У Словаччині на малих підприємствах кількість зайнятих не більше 50 чоловік і обороту не більше 7 млн євро [5].

Отже, загалом для країн Європейського союзу використовуються схожі вимоги щодо кількості працюючих, проте існують свої національні відмінності щодо обсягу обороту. При цьому галузева ознака майже не використовується.

В Україні критеріальні вимоги щодо визначення малих підприємств час від часу змінювалися. З 1991 по 2004 р. з прийняттям Закону України «Про підприємства в Україні» у роздрібній торгівлі малими визнавалися підприємства з чисельністю працюючих до 15 чоловік. З прийняттям Господарського Кодексу України з початку 2004 р. була відмінена галузева класифікація віднесення підприємств до малих, а стала застосовуватися єдиний критерій до усіх підприємств – розмір валового доходу від реалізації та чисельність працюючих. Тому малими вважалися підприємства, в яких середньооблікова чисельність пра-

цюючих за звітний рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні. З жовтня 2008 року в Україні малими визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень. Отже, останні зміни цілком корелюють із вимогами, що рекомендуються застосовувати у країнах Європейського союзу.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження довели, що торговля посідає чільне місце серед основних видів діяльності малих підприємств у світі. Існуюча множина підходів до критеріїв визначення малих підприємств знаходить своє відображення у національних законодавствах країн світу, в яких як якісна ознака використовується галузева приналежність, а серед кількісних критеріїв переважають чисельність працюючих (переважно до 50 осіб) та річний обсяг реалізації.

Список літератури

1. Ляшенко, В. И. Механизмы регулирования развития малого предпринимательства в Украине [Текст] : монография / В. И. Ляшенко, Е. Г. Кошелева, А. Ф. Толмачева. – Донецк : Юго-Восток ЛТД, 2008. – 495 с.
2. Шпак, В. І. Розвиток малого підприємництва в Україні [Текст] : монографія / В. І. Шпак. – 3-те вид., стереотип. – К. : МАУП, 2004. – 128 с.
3. Дмитренко, Н. Критерії визначення та місце малих підприємств в структурі ринкової економіки [Текст] / Н. Дмитренко // Вісник Донецького університету. Сер. Економіка і право. – 2007. – Вип. 1. – С. 204–208.
4. Діяльність малих підприємств 2008 [Текст] : стат. зб. / за ред. І. М. Жук ; Держ. комітет статистики України. – К. : Держаналітінформ, 2009. – 167 с.
5. Разработка критериев отнесения субъектов хозяйствования к категории малых и средних предприятий в Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.rcsme.ru/libArt.asp?id=4659>>.
6. Table of Small Business Size Standards / U. S. Small Business Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sba.gov/idc/groups/public/documents/sba_homepage/serv_sstd_tablepdf.pdf>.
7. Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eif.org/attachments/guarantees/cip/CIP_SME_definition.pdf>
8. Варналій, З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики [Текст] / З. С. Варналій. – 4-те вид., стереотип. – К. : Знання, 2008. – 302 с.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.

© А.С. Кліц, 2010.